

YTTRANDEFRIHET I

Mikael Ruotsi

Lektor i konstitutionell rätt, Uppsala universitet

mikael.ruotsi@jur.uu.se

@Mruotsi

Disposition

Regleringen av
yttrandefriheten

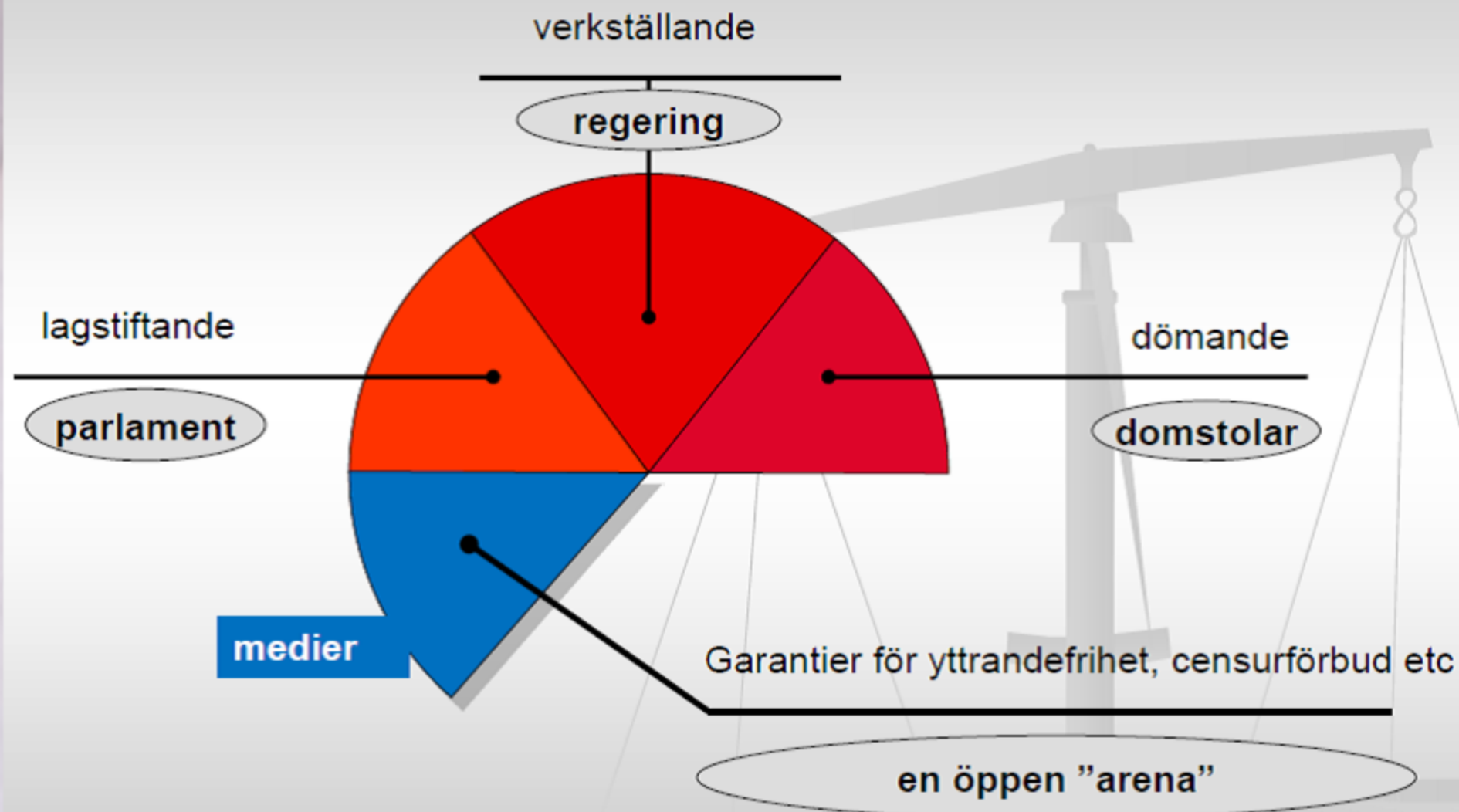
Grundprinciper

Källskydd

Disposition

- Översikt över grundlagsskyddet
- Grundlagsskyddets innebörd och huvudprinciper
- (Brottsutredning och rättegång
- Yttrandefrihetsbrotten
- Offentlighetsprincipen)

"den tredje statsmakten"

= "den tredje statsmakten"
(eg. "the Fourth Estate")

YTTRANDEFRIHET I

Mikael Ruotsi

Lektor i konstitutionell rätt, Uppsala universitet

mikael.ruotsi@jur.uu.se

@Mruotsi

Disposition

Regleringen av
yttrandefriheten

Grundprinciper

Källskydd

Yttrandefriheten enligt RF 2 kap.

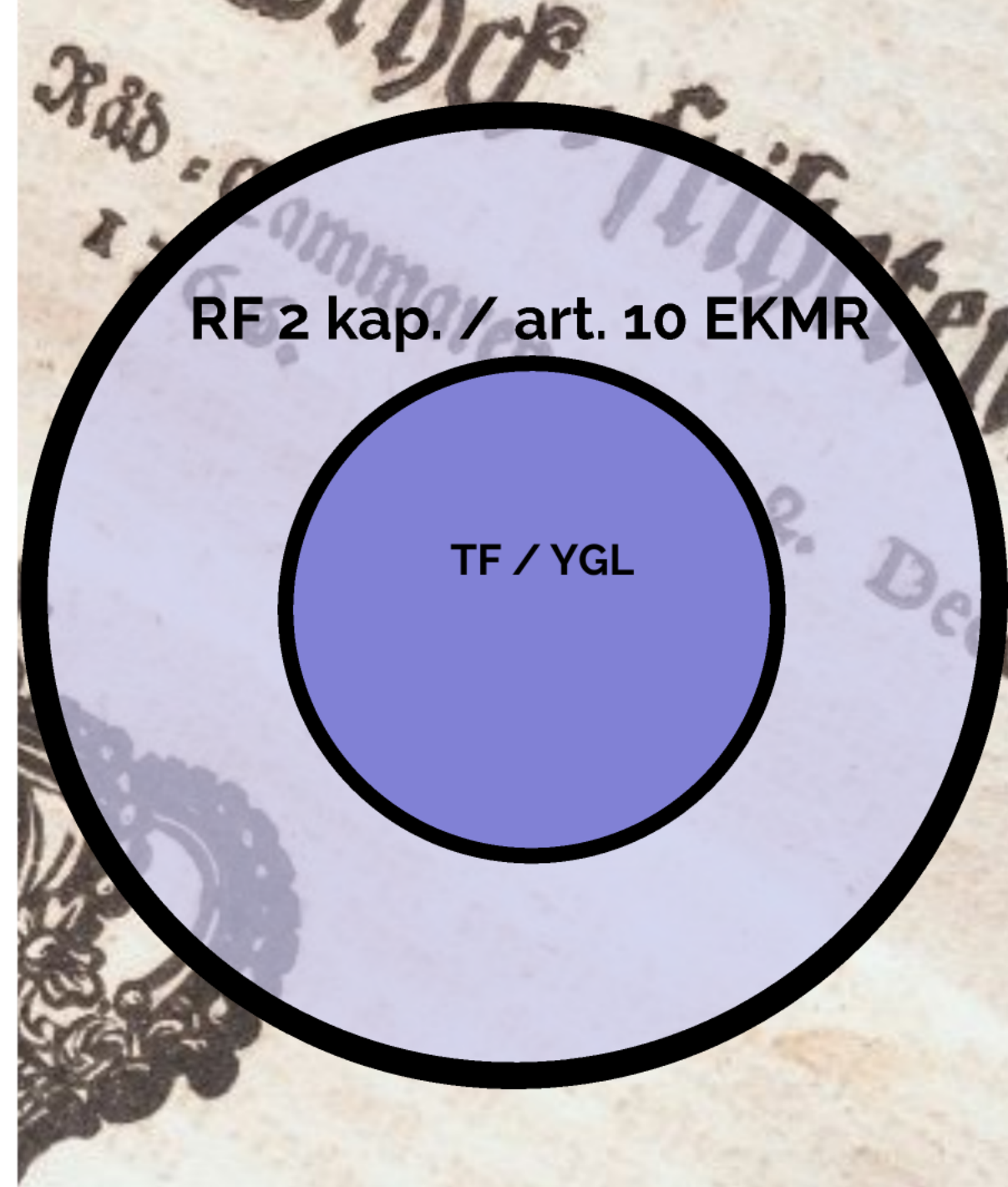
En av ett antal fri- och rättigheter:
yttrande-, informations-, mötes-,
demonstrations- och föreningsfrihet
(opinionsfriheter, RF 2:1 p. 1)

Gäller gentemot det allmänna

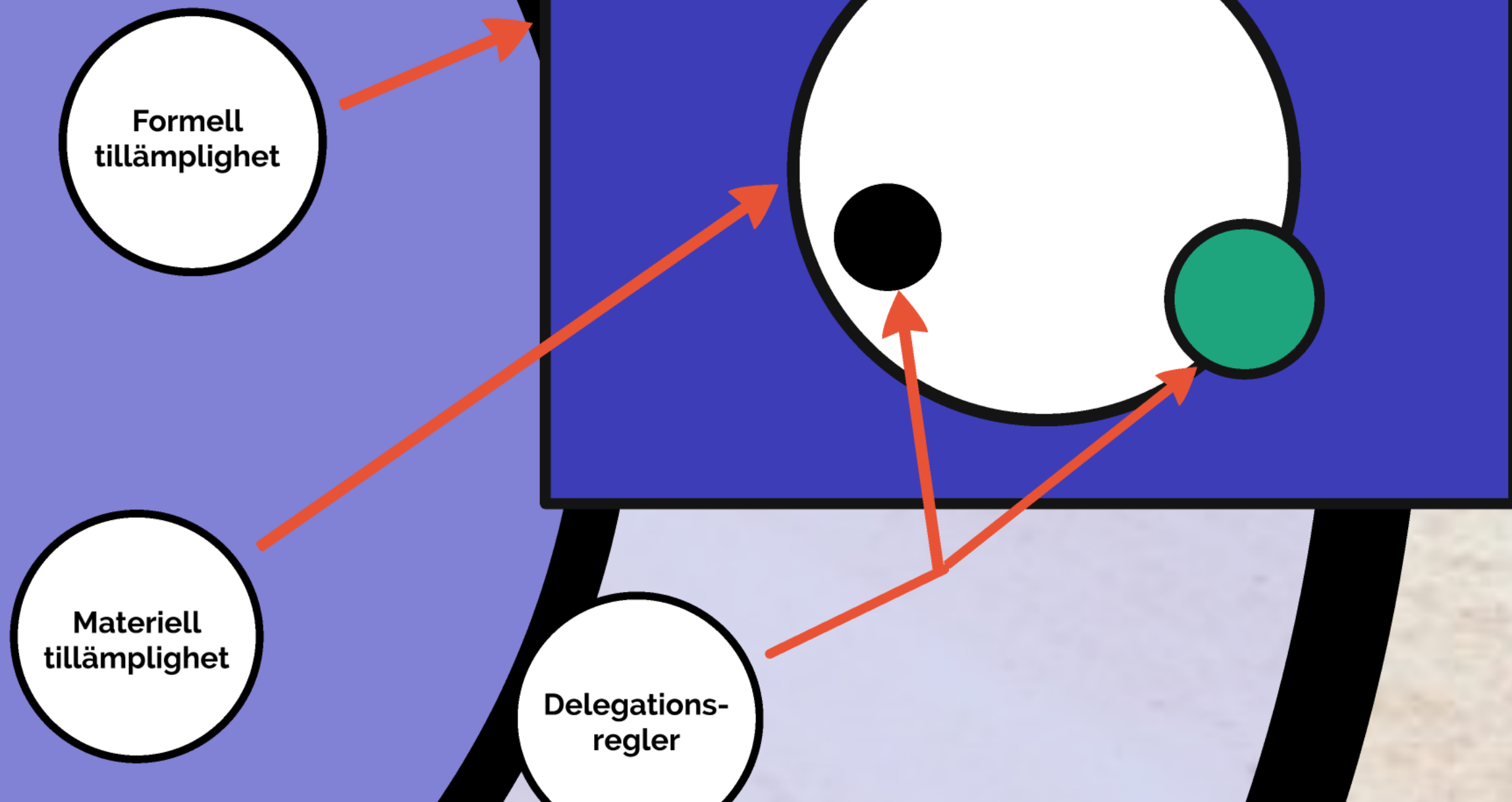
Skyddets konstruktion - en begränsning av
rättigheten:

1. Kräver lagstöd (RF 2:20)
2. godtagbar i demokratiskt samhälle
3. inte gå längre än nödvändigt
4. inte hota fria åsiktsbildningen
5. måste gälla vissa områden

För tryckfriheten gäller TF/YGL (RF 2:1 st 2)

Yttrandefrihetsgrundlagarna

Formell tillämplighet

Tryckfrihetsförordningen, TF (1949), omfattar:

- **tryckta skrifter** (TF 1:2 st. 1)
 - framställda i tryckpress (NJA 2019 s. 72 "Flaggan")
 - *automatiskt* grundlagsskydd
- **enkla former av skrifter**, fotokopiering etc. (TF 1:2 st. 2), om
 - utgivningsbevis eller ursprungsuppgifter
 - *frivilligt* grundlagsskydd
- publiceringskrav (TF 1:3)
 - utgiven - lämnad till försäljning eller för spridning på annat sätt i Sverige

Yttrandefrihetsgrundlagen, YGL (1992), omfattar:

- **tekniska upptagningar** (YGL 1:2 och 1:8)
 - fysiskt föremål med innehåll som kan spelas upp, t.ex. DVD
 - publiceringskrav (YGL 1:8)
- **sändning av program** (teknisk term, se YGL 1:2 och 1:3).
 - etersänd radio/tv (YGL 1:3 st 1)
 - webbsändningar (YGL 1:3 st 2, NJA 2018 s. 562 "Facebookmålet")
 - satellitsändningar som utgår från Sverige (YGL 1:3 st. 3)
- **tillhandahålla databas** (YGL 1:2 och 1:4, "databasregeln")
 - automatiskt grundlagsskydd: medieföretag
 - frivilligt grundlagsskydd: utgivningsbevis

Yttrandefrihetsgrundlagarna:

- Tryckta skrifter m.m.
- Tekniska upptagningar
- Program (Jfr NJA 2018 s. 562)

Regeringsformen gäller för yttrandefrihet i alla andra former; teater, utställningar, demonstrationer m.m.

Regeringsformen 2 kap.

Yttrandefrihets grundlagarna

Materiell tillämplighet

- Ett massmedium som omfattas av grundlagsskydd regleras helt och hållet av TF/YGL: exklusivitetsprincipen = grundlagen exklusivt tillämplig (TF 1:9, YGL 1:14)
 - rättigheter, men också skyldigheter
 - ibland frivilligt (t.ex. för databaser/webbplatser)
- Men yttranden som *"inte har med yttrandefrihet att göra"* saknar grundlagsskydd - även om de görs i en grundlagsskyddad medieform
 - bedrägerier, prostitutionsannonser, förfalskning, varumärkesintrång m.m.
 - reklam? Omfattas inte av TF/YGL om den är **rent kommersiell**
- Ändamålstolkning
 - Yttrandefrihetsgrundlagarnas syfte: att säkerställa "ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning" (TF 1:1, YGL 1:1).
 - Det som **klart** faller utanför detta syfte omfattas inte av grundlagarna

Delegationsregler

Undantag i yttrandefrihetsgrundlagarna (delegerat till vanlig lag), t.ex.:

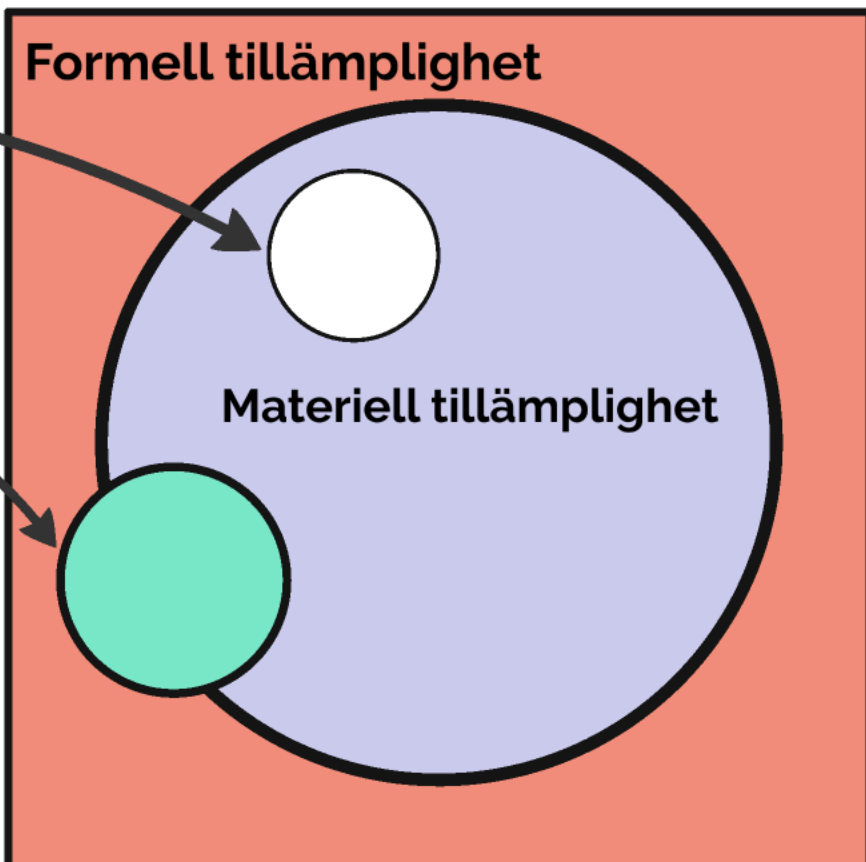
- upphovsrätt, barnpornografi, alkohol- och tobaksreklam, reklam i radio och tv, kreditupplysning, offentliggörande av vissa personuppgifter (TF 1:11-14, YGL 1:18-21)
- tillåter att innehåll som annars bara får beivras enligt TF/YGL regleras i "vanlig lag"

Exempel:

- *Barnpornografi (TF 1:14, YGL 1:21):*
 - helt undantaget från TF/YGL
 - faller annars inom "den skyddade zonen"
- *Alkohol- och tobaksreklam (TF 1:12, YGL 1:18):*
 - undantas från TF/YGL om framförs i kommersiell annons
 - skulle i betydande grad kunna beivras även med stöd av en ändamålstolkning

Formell tillämplighet

Materiell tillämplighet

YTTRANDEFRIHET I

Mikael Ruotsi

Lektor i konstitutionell rätt, Uppsala universitet

mikael.ruotsi@jur.uu.se

@Mruotsi

Disposition

Regleringen av
yttrandefriheten

Grundprinciper

Källskydd

Huvudprinciperna i grundlagsskyddet

- Censurförbud
- Etableringsfrihet
- Ensamansvar
- Meddelarfrihet
- Anskaffarfrihet
- Anonymitetsskydd
- Repressalieförbud
- Dubbel kriminalisering - brottskatalog
- Särskild ordning för utredning, åtal och rättegång

Censurförbud

Det allmänna får inte

- förhandsgranska (TF 1:8 st. 1 YGL 1:11), eller
- förbjuda tryckning (TF 1:8 st. 1)

Ovillkorligt med ett undantag: biografcensur (YGL 1:12)

Kompletteras av förbud mot andra hindrande åtgärder

- Det allmänna får inte pga innehållet hindra tryckning/framställning, utgivning/offentliggörande, spridning (TF 1:8 st. 2, YGL 1:11)
- RÅ 1991 ref. 21

Förhållandet till europarätten:

- "rätten att bli bortglömd"?
- "oväntade" effekter: EU:s prospektförordning

"The rotten heart of Europe. The dirty war for Europe's money."

Connolly v. Kommissionen

Etableringsfrihet

Rätt för var och en att framställa, sprida och sända grundlagsskyddade medieprodukter (TF 1:1 st. 1, 4:1, 6:1, YGL 1:1, 3:1, 3:10).

- en form av näringsfrihet

Tryckfrihetsförordningen

- i princip oinskränkt

Yttrandefrihetsgrundlagen

- skillnad mellan olika typer av sändningar
 - **genom tråd** (kabel)
 - ovillkorlig rätt att sända program (YGL 3:1), men
 - vissa villkor kan uppställas (YGL 3:2), t.ex.
 - tillgänglighetsanpassa, främja europeiska produktioner, etc.
 - **på annat sätt än genom tråd** (mark/eter och satellit) YGL 3:3
 - både sändingstillstånd och villkor för sändningsrätten kan uppställas
 - se radio- och tv-lagen
 - **internet?**

Ensamansvar

- Inte som vanliga straffrättsregler:
 - en på förhand utpekad person hålls ansvarig för det som publiceras i grundlagsskyddade medier.
 - formalansvar - ansvarskedjor: TF 8 kap. YGL 6 kap.
 - *periodisk skrift*: utgivare -> ägare -> tryckare -> spridare
 - *icke-periodisk skrift*: författare -> utgivare -> förläggare -> tryckare -> spridare
 - *program*: utgivare -> den som bedriver sändningsverksamheten
 - *teknisk upptagning*: utgivare -> framställare -> spridare
 - uppsåtspresumtion (TF 8:14, YGL 6:9)
 - vissa direktsändningar undantas
 - skildringar av dagshändelser m.m. (YGL 1:16)
 - om det på förhand beslutats och dokumenterats (YGL 6:5 och föreskriftslagen 3:2)

Krogkungen som blev
"knarkkung"

NJA 1991 s. 155

Exempel: vanligt ansvar - ansvar enligt TF/YGL

En teaterpjäs sätts upp på Dramaten. Pjäsen finns även utgiven i tryck. I pjäsen förtalas en person. Vem bär ansvar för brottet?

- Den spelade pjäsen: vanliga straffrättsliga regler skådespelaren gärningsman, andra kan göras ansvariga för främjande (regissör, producent etc) RF 2 kap kan åberopas, men inte TF/YGL
- Den tryckta skriften: TF gäller normalt författaren ansvarig, juryprövning m.m., preskriptionstid räknas från skriftens utgivning RF 2 kap saknar praktisk betydelse

Exempel: vanligt ansvar - ansvar enligt TF/YGL

En journalist skriver en artikel i den tidning där hen arbetar. I artikeln förtalas en person. Journalisten har även en privat blogg där likartade uppgifter, dvs förtal, förekommer. Hur utkrävs ansvar?

- Tidningen (papper eller webb): TF/YGL gäller =
 - normalt ansvar för utgivaren (ensamansvar; inget ansvar för journalisten)
 - RF 2 kap saknar praktisk betydelse
- Bloggen:
 - Om utgivningsbevis: YGL gäller ensamansvar för anmäld utgivare
 - Inget utgivningsbevis: vanliga straffrättsliga regler:
 - journalisten gärningsman; ansvar för medverkan
 - RF 2 kap kan åberopas, men inte TF/YGL

YTTRANDEFRIHET I

Mikael Ruotsi

Lektor i konstitutionell rätt, Uppsala universitet

mikael.ruotsi@jur.uu.se

@Mruotsi

Disposition

Regleringen av
yttrandefriheten

Grundprinciper

Källskydd

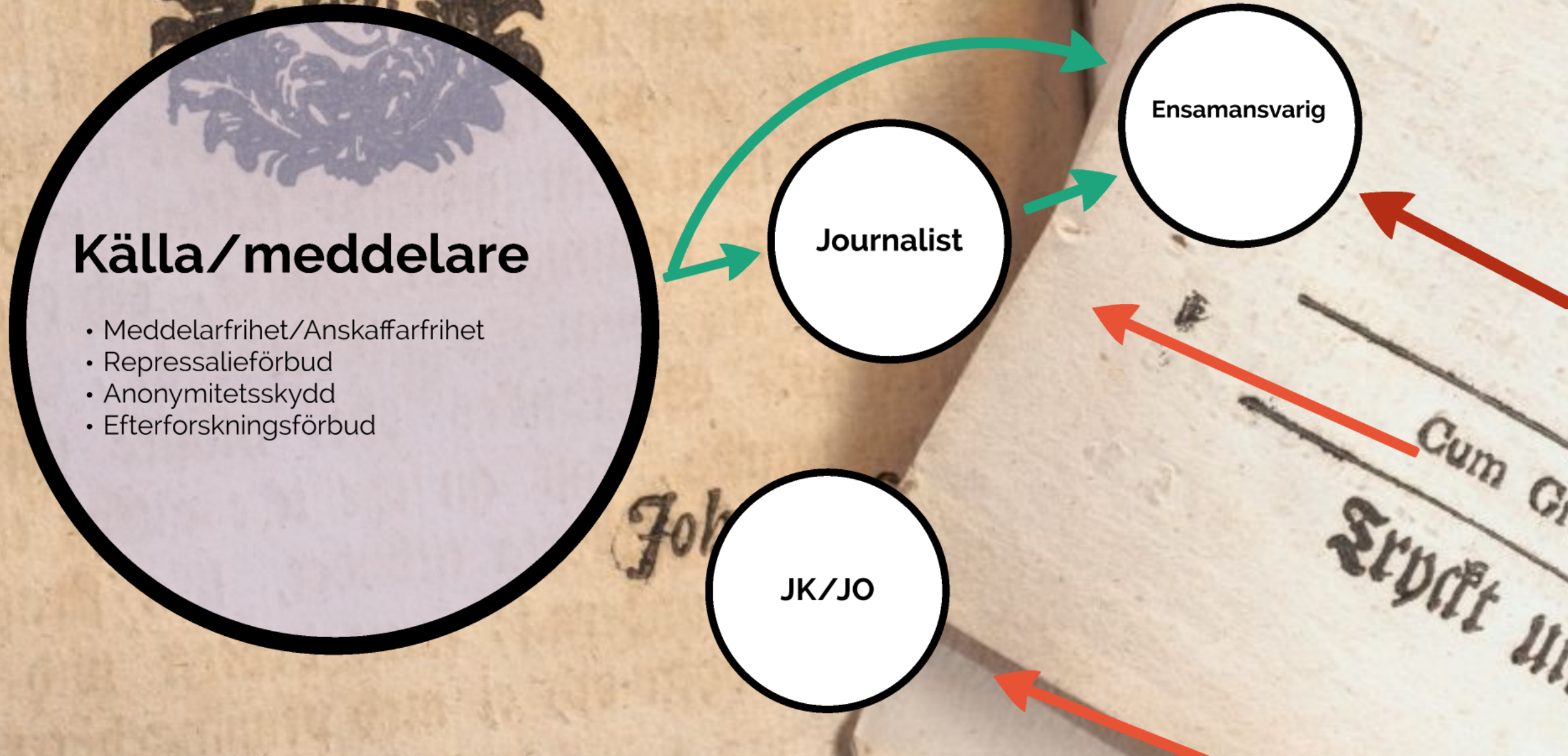
Källa/meddelare

- Meddelarfrihet/Anskaffarfrihet
- Repressalieförbud
- Anonymitetsskydd
- Efterforskningsförbud

Journalist

Ensamansvarig

JK/JO

Meddelarfrihet

särskilda rättigheter för den som vänder sig till massmedier med upplysningar och åsikter
(TF 1:7 st.1, YGL 1:10 st. 1)

Förutsättningar

- bara till vissa adressater: journalister, redaktioner, författare
- publiceringssyfte: avsikt att offentliggöra
 - skyddar även den som handlar i eget intresse (t.ex. mot betalning)

Jfr "visselblåsarlagen"
och skyddet enligt
EKMR art. 10

Guja v. Moldavien

Innebörd

- straffritt (ansvaret flyttas till den som mottar meddelandet)
 - exempel: inte straffbart att sprida förtal i form av ett publiceringsmeddelande
- efterforskningsförbud (TF 3:5, YGL 2:5)
- repressalieförbud (TF 3:6, YGL 2:6)
- (rätt till anonymitetsskydd)

Ibland svårt att dra
gränserna för
meddelarfriheten
jfr **Zlatan-målet**

Undantag: meddelarbrott enligt TF/YGL (TF 7:22, YGL 5:4)

- överträdelse av kvalificerad tystnadsplikt
- utlämnande av handlingar som innehåller hemliga handlingar
- vissa mycket allvarliga brott: spioneri, utlandsspioneri m.m.

Skydd för journalistiska metoder

- *anskaffarfrihet*

Förutsättningar

- anskaffande i för publicering grundlagsskyddad form (TF 1:7 st. 2, YGL 1:10 st. 2)

Innebörd

- straffritt
 - om det inte sker på ett "sätt" som i sig är straffbart (TF 1:12/YGL 1:18)
 - exempel: inte tillåtet att stjäla dokument för att publicera dem
- Myndigheter (det allmänna) får inte hindra normalt journalistiskt arbete

Undantag: "anskaffarbrott" enligt TF/YGL (TF 7:23, YGL 5:5)

- vissa mycket allvarliga brott: spioneri, utlandsspioneri m.m.
- NJA 2015 s. 45 - köpa vapen för att visa hur lätt det är?
- NJA 2015 s. 298 - fotografering i strid med fotoförbud ett straffbart "sätt" att skaffa information?

Anonymitetsskydd

- *för den som inte vill framträda (TF 3 kap., YGL 2 kap.)*

Förutsättningar

- samma som för meddelarfrihet: vissa adressater, publiceringssyfte (TF 3:1, YGL 2.1)
- eller enligt överenskommelse mellan författare och förläggare

Innebörd

- omfattande tystnadsplikt bl.a. för anställda vid medieföretag (TF 3:3, YGL 2:3)
- straff för den som bryter tystnadsplikt (TF 3:7, YGL 3:7)
 - NJA 2012 s. 342 - redaktör som kände sig lurad
 - NJA 2015 s. 166 - bristfällig anonymisering av våldtäktsoffer
 - NJA 2015 s. 631 - husrannsakan på redaktion för att utreda rån
- efterforsknings- och frågeförbud: gäller det allmänna (TF 3:5, YGL 3:5)

Undantag (TF 3:4, YGL 3:4):

- samtycke
- vid utredning av vissa mycker allvarliga brott: spioneri m.m.
- i vissa fall inför domstol

Europakonventionens källskydd

- en rätt för journalister; ej källor (t.ex. *Becker v. Norge*)
- Husrannsakan hos journalist kräver domstolsprövning (*Sanoma Uitgevers*)

Repressalieförbud

- förbud för det allmänna att ingripa mot den som har utnyttjat sin yttrandefrihet (TF 3:6., YGL 2:6.)

Förutsättningar

- yttrandefriheten har brukats i grundlagsskyddad framställning (som meddelare, anskaffare, författare etc.)
- två typfall:
 - uttrycka åsikter
 - sprida hemliga uppgifter

Undantag

- ingripanden som har stöd i grundlagarna:
 - tryck- och yttrandefrihetsbrott
 - meddelar- och anskaffarbrott

Innebörd

- straff för den som vidtar repressalier (TF 3:7, YGL 3:7) såsom:
 - uppsägning, avsked, disciplinåtgärd
- även andra repressalier är otillåtna enligt praxis från JO och JK
 - principen: det privat yttrade och det i tjänsten utförda

Repressalieförbud med stöd av RF:

- JO 2010/11 s. 605 - den bloggande tjänstemannen

YTTRANDEFRIHET I

Mikael Ruotsi

Lektor i konstitutionell rätt, Uppsala universitet

mikael.ruotsi@jur.uu.se

@Mruotsi

Disposition

Regleringen av
yttrandefriheten

Grundprinciper

Källskydd